

पंचायती राज समिती

समितीची रचना, कार्यपध्दती व कामे

समितीची स्थापना

कार्यकारी प्रशासनाचा संपूर्ण प्रशासन व्यवस्थेवर सखोल, संपूर्ण प्रभावी व अर्थपूर्ण (Effective and meaningful) नियंत्रण व देखरेख ठेवण्याच्या उद्देशाने विधानमंडळ समित्यांची स्थापना करण्यात आलेली आहे. कल्याणकारी राज्याची संकल्पना प्रत्यक्षात आणण्यासाठी आणि राज्यघटनेत अंतर्भूत असलेली न्याय, स्वातंत्र्य, समता, बंधुता ही तत्त्वे गावपातळीपासून आचरणात आणण्यासाठी ग्रामीण विकासाच्या प्रक्रियेत सत्तेचे विकेंद्रीकरण करून ग्रामीण भागातील जनतेला शासनाच्या कामकाजामध्ये सहभागी होता यावे या उद्देशाने पं.जवाहरलाल नेहरु यांनी सन १९५६ मध्ये बलवंतराय मेहता समितीची स्थापना केली. श्री बलवंतराय मेहता यांनी दिनांक २ ऑक्टोबर, १९५९ रोजी जिल्हा परिषद, पंचायत समिती, ग्रामपंचायत अशा त्रिस्तरीय पध्दती असावी असा अहवाल शासनाला सादर केला, या अहवालात गावपातळीच्या विकासासाठी गावक-यांचा सहभाग तसेच सत्तेच्या विकेंद्रीकरणाचा प्रस्ताव मांडण्यात आला होता. हा प्रस्ताव शासनाने स्वीकारला. त्यानुसार महाराष्ट्र राज्यात सन १९६२ मध्ये जिल्हा परिषदा स्थापन करण्यात आल्या. शासनाकडून जिल्हा परिषदांना विविध योजना व कार्यक्रम राबविण्यासाठी दरवर्षी अनुदानाच्या रूपाने रकमा दिल्या जातात. या रकमांचा विनियोग योग्य प्रकारे करून योजनांची अंमलबजावणी प्रभावीपणे करून शासनाच्या योजनांचा लाभ तळागाळातील लोकांना मिळण्याच्या उद्देशाने या संस्थांची स्थापना झाली.

जिल्हा परिषदांच्या कारभारावर विधिमंडळाचे नियंत्रण ठेवण्याच्या दृष्टीने विधान कार्य मंत्र्यांनी दिनांक २८ मार्च, १९७३ रोजी विधानसभेत पुढीलप्रमाणे ठराव मांडला :-

"हे सभागृह असा ठराव करीत आहे की,-

- (१) (अ) एकल संक्रमणीय मतदानाने आणि प्रमाणशीर प्रतिनिधित्वाच्या तत्त्वानुसार दोन्ही सभागृहातील सदस्यांमधून निवडून घ्यावयाच्या विधानसभेतील १५ व विधानपरिषदेतील ४ अशा एकूण १९ सदस्यांची पंचायत राज समिती या नावाच्या एका समितीची रचना करण्यात यावी आणि त्यासाठी मतदान हे गुप्त मतदान पध्दतीनुसार घेण्यात यावे. सदर १५ सदस्यांपैकी दोन सदस्य अनुसूचित जातीचे व दोन सदस्य अनुसूचित जमातीचे असावेत आणि त्यांची निवडही एकल संक्रमणीय मतदानाद्वारे व प्रमाणशीर प्रतिनिधित्वाच्या तत्त्वानुसार करण्यात यावी.

(ब) कोणताही मंत्री या समितीचा सभासद म्हणून निवडणूक लढविण्यास पात्र असणार नाही आणि एखादा सदस्य समितीवरील आपल्या निवडीनंतर मंत्री म्हणून नियुक्त

झाल्यास, तो अशा नियुक्तीच्या तारखेपासून समितीचा सदस्य असण्याचे बंद होईल."

उपरोक्त ठरावावर दिनांक २८ व २९ मार्च, १९७३ रोजी विधानसभेत चर्चा झाली. चर्चेअंती दिनांक २९ मार्च, १९७३ रोजी ठराव संमत झाला.

विधानपरिषदेत या ठरावावर दिनांक ३० मार्च, १९७३ रोजी चर्चा होऊन ठराव संमत झाला. महाराष्ट्र विधानमंडळाने मार्च, १९७३ मध्ये पारित केलेल्या या ठरावानुसार पंचायती राज समितीची स्थापना करण्यात आली.

समितीची रचना

महाराष्ट्र विधानसभा नियमांतील नियम २३९ मधील तरतुदीनुसार ही समिती दरवर्षी गठीत करण्यात येते. सन १९८०-८१ पर्यंत समिती निवडणुकीद्वारा गठीत होत असे आणि समितीची सदस्य संख्या १९ असे. परंतु १९८१-८२ पासून समिती मा. अध्यक्षंकडून नामनिर्देशित होत असून समितीच्या सदस्यांच्या संख्या देखील १९ वरून २५ वर नेण्यात आली आहे. समितीच्या २५ सदस्यांपैकी २० विधानसभा सदस्य मा. अध्यक्षंकडून नामनिर्देशित करण्यात येतात व त्यापैकी दोन सदस्य अनुसूचित जातीचे व दोन सदस्य अनुसूचित जमातीचे असतात व पाच विधानपरिषद सदस्य मा. सभापतींकडून नामनिर्देशित केले जातात.

समिती प्रमुखांची नियुक्ती

पंचायती राज्य समितीच्या समिती प्रमुखांची मा. अध्यक्षंकडून नियुक्ती केली जाते.

समितीचा कालावधी

समितीचे सदस्य नवीन समितीची रचना होईपर्यंत त्या पदावर राहतात. मंत्री समितीचा सदस्य असत नाही. एखादा सदस्य मंत्री म्हणून नियुक्त झाल्यास ते अशा नियुक्तीच्या तारखेपासून समितीचा सदस्य असल्याचे स्थगित होते.

समितीवरील सदस्यात्वाचा राजीनामा

सदस्यांना स्वतःच्या सहीने अध्यक्ष/ सभापती यांना लेखी कळवून समिती सदस्यत्वाचा राजीनामा देता येतो. तसेच जर एखादा सदस्य समितीच्या लागोपाठच्या दोन किंवा अधिक बैठकीस समिती प्रमुखांच्या परवानगीशिवाय गैरहजर राहिल्यास अशा

सदस्यांस समितीतून काढून टाकण्याबाबत समिती प्रमुख अध्यक्ष/ सभापती यांना शिफारस करू शकतात.

समितीच्या बैठका

विधानसभा नियमांतील नियम १७३ मधील तरतूदीनुसार समितीच्या बैठका, समिती प्रमुख निश्चित करतील अशा दिवशी व अशा वेळी भरतात. परंतु समिती प्रमुख सहजगत्या उपलब्ध नसतील तर सचिवांना बैठकीचा दिनांक व वेळ ठरविता येतो. तसेच विधानसभा नियमांतील नियम १७६ मधील तरतूदीनुसार समितीच्या बैठका विधान भवनाच्या प्रसिमेत भरविण्यात येतील आणि बैठकीची जागा बदलून ती विधान भवनाच्या बाहेर ठेवणे आवश्यक असेल तर ती बाब अध्यक्षांच्या परवानगीसाठी ठेवण्यात येते व याबाबतीत अध्यक्षांचा निर्णय अंतिम असतो.

उप समिती नेमणे

समितीचा कालावधी एक वर्षाचा असतो आणि या कालावधीत राज्यातील एकूण ३३ जिल्हा परिषदांपैकी काही निवडक जिल्हा परिषदा भेटीसाठी निवडल्या जातात. निवडलेल्या जिल्हा परिषदांच्या पंचायत समित्यांची तपासणी करण्यासाठी तीन किंवा चार सदस्यांचा याप्रमाणे एक किंवा अधिक अशा उप समित्या नेमल्या जातात. उप समितीने दिलेला अहवाल समिती विचारात घेते.

समितीच्या बैठका गुप्त असणे

विधानसभा नियम क्रमांक १७५ अन्वये समितीच्या बैठका गुप्तपणे भरविण्यात आल्या पाहिजेत.

समितीच्या कामाची गोपनीयता

१. समितीचे कामकाज गोपनीय असते, त्यामुळे त्या कामाचा अहवाल सभागृहास सादर होईपर्यंत उघड करता येत नाही. तसेच त्याबाबत सदस्यांना सभागृहात प्रश्न देखील विचारता येत नाही.

२. म.वि.स. नियम क्रमांक १७७ नुसार समिती जेव्हा जेव्हा चर्चा करीत असेल तेव्हा समितीचे सदस्य आणि महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालयाचे अधिकारी यांच्या व्यतिरिक्त इतर सर्व व्यक्तींनी तेथून निघून गेले पाहिजे.
३. महाराष्ट्र विधानसभा नियम १७८ नुसार समितीला एखाद्या विषयाच्या तपासणी संबंधात आवश्यक असलेल्या व्यक्तींना बोलविण्याचा आणि त्यासंबंधीचे कागदपत्र व अभिलेख मागविण्याचा अधिकार आहे.

वार्ताहरांसाठी माहिती

समितीच्या बैठका वृत्तपत्राच्या वार्ताहरांकरिता खुल्या नसतात. तथापि, समिती प्रमुखांनी निदेश दिले तर फक्त समितीने त्या दिवशी परिक्षिलेल्या विभागाची नावे, जिल्हा परिषदांची नावे यासंबंधीची माहिती वार्ताहरांसाठी देता येते.

साक्षीदारांनी अनुसरावयाची वागणूक व शिष्टाचार

१. साक्षीदारांनी आपल्या जागेवर बसताना किंवा जागेवरून उठताना वाकून समिती प्रमुख व अभ्यास गट/ उप समितीबद्दल योग्य तो आदर दाखविला पाहिजे.
२. साक्षीदाराने त्यास समिती प्रमुखाने किंवा एखाद्या सभासदाने विचारलेल्या विशिष्ट प्रश्नास उत्तर दिले पाहिजे.
३. समिती प्रमुख व समितीसमोर मांडावयाचे सर्व मुद्दे सभ्य व विनयशील भाषेत, स्पष्ट शब्दात मांडण्यात आले पाहिजेत.
४. महाराष्ट्र विधानसभा नियमांच्या तरतुदींच्या अधीन राहून पुढील कृत्यांमुळे समितीचा विशेष हक्कभंग व अवमान होतो :-
 - (अ) विचारण्यात आलेली माहिती उघड न करणे, राज्याच्या सुरक्षिततेस किंवा हितसंबंधास अपायकारक ठरेल या कारणांखेरीज इतर कोणत्याही करणावरून प्रश्नाचे उत्तर देण्यास नकार देणे.
 - (ब) खोटी साक्ष तयार करणे किंवा जाणूनबुजून खोटी साक्ष देणे किंवा सत्य दडवणे किंवा समितीची दिशाभूल करणे.
 - (क) क्षुल्लक गोष्टींसाठी समितीचा वेळ घेणे किंवा अपमानकारक उत्तर देणे.

(ड) चौकशीच्या संबंधित असा एखादा महत्वाचा दस्तऐवज नष्ट करणे किंवा त्याची नुकसानी करणे.

समितीकडे परिसृत केलेली कागदपत्रे गोपनीय समजणे

समितीकडे परिसृत केलेली कागदपत्रे गोपनीय समजण्यात येतील व त्यातील मजकूर दुसऱ्या कोणासही कळविण्यात येणार नाही किंवा त्याचा उल्लेख समितीच्या बाहेर कोणत्याही वेळी करण्यात येणार नाही. सभागृहासमोर ठेवलेल्या कागदपत्रात किंवा अभिलेखात असलेल्या माहितीचाच फक्त उल्लेख करता येईल.

समितीचे कामकाज

१. महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या अधिनियम, १९६१ च्या कलम १४२(४) अन्वये जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्यांच्या वार्षिक प्रशासन तसेच लेखापरिक्षा पुनर्विलोकन अहवाल विधानमंडळास सादर करणे.
२. जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्यांचे वार्षिक प्रशासन अहवाल आणि मुख्य लेखापरिक्षक, स्थानिक निधी लेखा यांनी तयार केलेले व शासनाने विधानमंडळास सादर केलेले जिल्हा परिषदांचे एकत्रित वित्तिय महसूली लेखे व जिल्हा परिषदांचे लेखापरीक्षा पुनर्विलोकन अहवाल यांचे परीरक्षण करणे.
३. लोकलेखा समिती व अंदाज समिती राज्यांचे अंदाजपत्रक व लेखे याची तपासणी व छाननी करते. त्याच धर्तीवर ही समिती जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्यांची अंदाजपत्रके व लेखे यांची तपासणी व छाननी करते.
४. समितीच्या कक्षेत पुढील बाबी येत नाहीत :-
 - (१) शासनाच्या प्रमुख धोरणविषयक बाबी.
 - (२) जिल्हा परिषदा आणि पंचायत समित्या यांच्या दैनंदिन विषयक बाबी.
 - (३) ज्यांच्या विचारार्थ विशेष यंत्रणा स्थापन करण्यात आली आहे अशा बाबी.

५. कामाची कार्यपध्दती

विधानमंडळाच्या उभय सभागृहाला जिल्हा परिषदांचे वार्षिक प्रशासन अहवाल नियमानुसार सादर होतात. परंतु सर्व जिल्हा परिषदांच्या प्रशासन अहवालाच्या संदर्भात सखोल तपासणी करणे समितीला वेळेअभावी शक्य होत नाही. सबब, काही निवडक

जिल्हा परिषदांची त्यांच्या प्रशासन अहवालाच्या संदर्भात सखोल तपासणी करण्याची कार्यपध्दत आजपर्यंत अनुसरण्यात आली आहे.

६. जिल्हा परिषदांच्या प्रशासनविषयक बाबीसंबंधी तसेच लेखापरीक्षा पुनर्विलोकन अहवालाच्या संदर्भात तपासणी करण्याच्या दृष्टीने पुढील प्रमाणे कार्यपध्दती अवलंबिण्यात येते -

जिल्हा परिषदांचे वार्षिक प्रशासन अहवाल शासनाकडून सभागृहास सादर झाल्यानंतर

(एक) जिल्हा परिषदेच्या कारभाराची स्थूलमानाने तपासणी करण्याच्या दृष्टीने जिल्हा परिषदेकडे सोपविण्यात आलेल्या विषयासंबंधात सर्वसाधारण स्वरूपाची प्रश्नावली तयार करण्यात येऊन ती सर्व जिल्हा परिषदांना पाठविण्यात येते.

(दोन) सखोल तपासणी करण्यासाठी निवडण्यात आलेल्या जिल्हा परिषदांच्या बाबतीत त्यांच्या वार्षिक प्रशासन अहवालातील माहितीच्या आधारे विशेष मुद्यांवर अधिक माहितीकरिता प्रश्नावली तयार करण्यात येऊन ती संबंधित जिल्हापरिषदेकडे पाठविण्यात येते.

(तीन) जिल्हा परिषदेच्या प्रशासनात पंचायत समितीच्या कारभाराचे महत्वाचे स्थान असते हे लक्षात घेऊन पंचायत समितीच्या कारभारविषयी सर्वसाधारण स्वरूपाची प्रश्नावली तयार करण्यात येऊन ती सर्व जिल्हा परिषदांना पाठविण्यात येते.

(चार) या शिवाय सर्वसाधारण प्रश्नावलीच्या अनुषंगाने स्थूलमानाने तपासणी करण्यात येणाऱ्या जिल्हा परिषदेच्या कोणत्याही पंचायत समितीच्या कारभाराची पाहणी पंचायत समितीकरिता असलेल्या प्रश्नावलीच्या अनुरोधाने करावयाची ठरल्यास ती प्रश्नावली संबंधित जिल्हा परिषदेकडे पाठविण्यात येते.

(पाच) जिल्हा परिषदेच्या क्षेत्रातील एखाद्या ग्रामपंचायतीची कारभाराची पहाणीदेखील ग्रामपंचायतीकडे जिल्हा परिषदेने सोपविलेल्या कामाच्या तसेच तद्नुषंगिक बाबीसंबंधात ग्रामपंचायतीकरिता तयार केलेल्या सर्वसाधारण स्वरूपाच्या प्रश्नावलीनुसार समितीकडून पाहणी करण्यात येते अशी पाहणी विशेष करून सखोल परीक्षणाकरिता निवडलेल्या जिल्हा परिषदेच्या क्षेत्रातील ग्रामपंचायतीच्या संबंधात करण्याची प्रथा आहे.

७. लेखापरिक्षा पुनर्विलोकन अहवाल सभागृहास सादर झाल्यानंतर त्यातील परिच्छेदावर संबंधित जिल्हा परिषदेकडून माहिती व खुलासे प्राप्त होतात.

८. जिल्हा परिषदांच्या कारभाराचे परिशीलन करण्याकरीता तयार केलेल्या प्रश्नावलीची उत्तरे संबंधित जिल्हा परिषदेकडून साधारण: २ ते ३ महिन्यांच्या कालावधीत प्राप्त होतात. अशा प्रकारे झालेल्या उत्तराच्या अनुषंगाने समितीने ठरविलेल्या जिल्हापरिषदांना भेट देऊन समिती जिल्हा परिषदेचे पदाधिकारी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी व अन्य अधिकारी यांची साक्ष घेते. तसेच आवश्यकतेनुसार जिल्हा परिषदांकडून प्राप्त झालेल्या माहितीच्या आधारे समिती मंत्रालयीन विभागीय सचिवांचीही साक्ष घेते. साक्षीत प्राप्त झालेल्या माहितीच्या आधारे समिती आपला अहवाल तयार करून सभागृहास सादर करते.

९. याशिवाय पूर्वीच्या समितीने सभागृहास सादर केलेल्या अहवालातील शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कारवाईच्या संदर्भात समिती मंत्रालयीन विभागाच्या सचिवांची साक्ष घेते व मिळालेल्या माहितीच्या आधारे अनुपालन अहवाल तयार करून तो देखील सभागृहास सादर करित असते.

१०. निरनिराळ्या विषयांचा तपशीलवार अभ्यास व तपासणी करण्यासाठी समिती एक किंवा अधिक अभ्यासगट आणि/ किंवा उप समित्या वेळोवेळी नियुक्त करू शकते.

अभ्यास गटाची आणि / किंवा उपसमितीची कामे, इतर गोष्टींबरोबर पुढीलप्रमाणे असतात.

(एक) ग्रामविकास विभागाकडून मिळालेल्या किंवा विभागाने पुरविलेल्या साहित्याचा सखोल अभ्यास करणे.

(दोन) समिती प्रमुखाने मान्यता दिल्यानंतर ग्रामविकास विभागाला द्यावयाची प्रश्नावली तयार करणे.

(तीन) ग्रामविकास विभागाकडून आलेल्या उत्तराची तपासणी करणे व ती विचारात घेणे.

(चार) समितीने किंवा समिती प्रमुखाने पाठविलेल्या कोणत्याही प्रकरणाचा अभ्यास करणे व त्यावर अहवाल सादर करणे.

(पाच) अभ्यास दौरे काढणे व त्यावरील अभ्यास टिप्पण्या तयार करणे.

(सहा) ज्यांच्या आधारावर अहवालाचा मसुदा तयार करता येईल असे ठळक मुद्दे काढणे.

(सात) अहवालाचा मसुदा संपूर्ण समितीला परिसृत करण्यापूर्वी त्यावर चर्चा करणे.

(आठ) अगोदरच्या अहवालांमध्ये समाविष्ट असलेल्या शिफारशींच्या बाबतीत ग्रामविकास विभागाकडून आलेल्या उत्तरांची छाननी करणे.

(नऊ) अगोदरच्या अहवालांमध्ये समाविष्ट असलेल्या शिफारशींच्या बाबतीत त्यांच्या आधारावर अहवालाचा मसुदा तयार करता येईल असे मुद्दे काढणे.

(दहा) अगोदरच्या अहवालात समाविष्ट असलेल्या शिफारशींच्या बाबतीत अहवालाचा मसुदा संपूर्ण समितीला परिसृत करण्यापूर्वी त्यावर चर्चा करणे.

अभ्यासगट आणि/ किंवा उप समिती ही, आवश्यक वाटेल त्या ठिकाणी जिल्हा परिषदेच्या विषय समितीचा प्रमुख, पंचायत समित्यांचे सभापती, जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी किंवा इतर अधिकारी किंवा शासनाच्या संबंधित विभागाचे प्रतिनिधी यांची तोंडी तपासणी करू शकते.

शब्दशः कार्यवृत्त :-

१. शब्दशः कार्यवृत्त हे फक्त समितीच्या उपयोगासाठी राहिल आणि सभागृहासमोर ठेवण्यात आलेले अशा प्रकारचे कागदपत्र केवळ जनतेसाठी खुले राहतील.

२. संबंध पुरावा किंवा त्याचा कोणताही भाग मुद्रित करण्याचे समिती ठरवील तेव्हा तो वेगळ्या खंडाच्या स्वरूपात मुद्रित करण्यात येईल आणि समिती हाताळित असलेल्या विषयावरील अहवालाचा तो एक भाग होईल.

बैठकीचे कार्यवृत्त :- समिती प्रमुखांच्या अनुमोदनासाठी महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय समितीच्या अभ्यासगटाच्या / उप समितीच्या बैठकीच्या कार्यवृत्ताचे मसुदे तयार करील.

कार्यवृत्त परिसृत करणे :- समितीच्या प्रत्येक बैठकीचे कार्यवृत्त समितीच्या सदस्यांकडे परिसृत करण्यात येईल. समितीच्या सहमतीने असे कार्यवृत्त अहवालामध्ये समाविष्ट करण्यात येईल.

११. अहवालाचा मसुदा तयार करणे

समितीने केलेल्या शिफारशीच्या अहवालाचा मसुदा तयार करण्यात येऊन तो मसुदा समिती प्रमुखांना सादर करण्यात येतो.

१२. अहवाल सादर करणे

प्रत्येक अहवालाचा मसुदा किंवा त्याचा भाग समितीच्या बैठकीमध्ये विचारात घेण्यात येतो आणि उपस्थित असलेल्या आणि मतदान करणाऱ्या बहुसंख्य सदस्यांच्या निर्णयाचा यात अंतर्भाव असतो. त्यानंतर समिती प्रमुख समितीच्या वतीने त्यावर स्वाक्षरी करतात व तो मुद्रित करण्यात येतो आणि सभागृहाला सादर करण्यात येतो.

१३. अहवालाचे वितरण

सभागृहाला अहवाल सादर केल्यानंतर त्याच्या प्रती शक्य तितक्या लवकर विधानसभा / विधानपरिषद सदस्य आणि संबंधित विभाग इत्यादींना उपलब्ध करून देण्यात येतात.

**अध्यापक शिक्षण पदविकेतील आंतरवासीता अंमलबजावणी संबंधात
संभाव्य त्रुटी व त्या दूर करण्यासाठी उपाययोजना सुचविण्यासंदर्भात
गठीत करण्यात आलेली तदर्थ समिती**

पार्श्वभूमी

दिनांक १७ मार्च २००८ रोजी विधानसभेत म.वि.स. नियम १०५ अन्वये सर्वश्री एकनाथराव खडसे (पाटील), गोपीनाथ मुंडे, देवेंद्र फडणवीस, सुधीर मुनगंटीवार, श्रीमती शोभा फडणवीस, सर्वश्री राज पुरोहित, गोपाळ शेट्टी, शरद ढमाले, गजानन किर्तीकर, एकनाथ शिंदे, अॅड. चंद्रकांत छाजेड, अशोक नेते, अतुल देशकर, गिरीश महाजन, गोवर्धन शर्मा, श्रीमती रेखा खेडेकर, श्री. चैनसुख संचेती यांनी खालील महत्वाच्या बाबीकडे मा. शालेय शिक्षण मंत्री यांचे लक्ष वेधून निवेदन करण्यात आले :-

"डी.एड. अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांसाठी इंटर्नशीप लागू करण्याच्या निर्णयाविरोधात दिनांक २० फेब्रुवारी, २००८ रोजी संतप्त विद्यार्थ्यांनी बुटपॉलिश करून तसेच भीक मागून राज्य सरकारच्या निर्णयाचा प्रतिकात्मक निषेध करणे, अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेच्यावतीने दादर येथे करण्यात आलेल्या या आंदोलनात सुमारे १५० विद्यार्थी सहभागी होणे, डी.एड. चा अभ्यासक्रम पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांना ६ महिन्यांची इंटर्नशीप लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतल्याने ही इंटर्नशीप एक हजार गुणांची असून विद्यार्थ्यांना कमीत कमी ५०० गुण मिळणे आवश्यक असणे, इंटर्नशीपसाठी गुणदान करण्याच्या या निर्णयामुळे विद्यार्थ्यांची छळवणूक होण्याची शक्यता निर्माण होणे, मानधन न देता विद्यार्थ्यांना इंटर्नशीपसाठी राबवून घेणे अन्यायकारक असणे, त्यामुळे राज्यसरकारने घेतलेल्या या निर्णयाचा निषेध म्हणून आंदोलने करण्यात येणे, या आंदोलनात विद्यार्थ्यांवर पोलिसांनी लाठीमार केल्यामुळे त्यांची प्रकृती चिंताजनक असणे व तसेच विद्यार्थी व कार्यकर्त्यांना अटक करण्यात येणे."

उक्त लक्षवेधी सूचनेच्या संदर्भात मा. शालेय शिक्षण राज्यमंत्री श्री. हसन मुश्रीफ यांनी खालील निवेदन सभागृहाच्या पटलावर ठेवले :-

"अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेच्या नेतृत्वाखाली काही विद्यार्थी/विद्यार्थिनी यांनी डी.एड. अभ्यासक्रमातील इंटर्नशीप रद्द करावी या मागणीसाठी दिनांक २३ फेब्रुवारी २००८ रोजी दादर (पश्चिम), मुंबई येथे ठिय्या आंदोलन करून रस्ता रोको करण्याचा प्रयत्न केला. जमावबंदीचा आदेश मोडला म्हणून मुंबई पोलीस कायद्यांतर्गत एकूण ६२ विद्यार्थ्यांना ताब्यात घेऊन, पोलीस ठाण्यात नेण्यात आले व तेथे त्यांना शांतता राखण्याची योग्य ती समज देऊन, सोडून देण्यात आले. विद्यार्थ्यांच्या आंदोलनाच्या वेळी कोणत्याही प्रकारचा बळाचा वापर किंवा लाठीचार्ज केलेला नसल्याने, त्यामध्ये कोणीही विद्यार्थी जखमी होण्याचा प्रश्न उपस्थित होत नाही.

आंतरवासीतेसाठी वर्गाध्यापन, अभ्यासानुवर्ती उपक्रम, कार्यालयीन कामे, शाळाबाहय शिक्षणात व शासकीय योजनांमध्ये सहभाग, ग्रामशिक्षण समितीच्या कार्यक्रमाचे निरीक्षण इत्यादि उपक्रमांसाठी १००० गुणांची प्रात्यक्षिक परीक्षा असून, आंतरवासिता समाधानाकारकरित्या पूर्ण केल्याचे प्रमाणपत्र मिळण्यासाठी ५० टक्के गुणांची अट ठेवण्यात आलेली आहे. सर्व गुण प्रात्यक्षिक भागातील असल्याने ते जाचक ठरणार नाहीत. त्यामुळे विद्यार्थ्यांचा प्रात्यक्षिक कामातील कल हा सकारात्मक राहून त्यांच्या गुणवत्तेत वाढच होईल.

दोन वर्षांच्या अभ्यासक्रमानंतर डी.एड. साठी ६ महिन्यांचा आंतरवासीता कालावधी लागू केल्यामुळे तो रद्द करण्यात यावा किंवा त्यासाठी मानधन देण्यात यावे. यासाठी अनेक विद्यार्थी संघटनेने शासनाकडे विनंती केली. आंतरवासीता कालावधीमध्ये मानधन देणे ही धोरणात्मक बाब असल्याने, त्या संदर्भात निर्णय घेण्यास काही कालावधी लागेल.

सहा महिन्यांच्या आंतरवासीता कालावधीमध्ये छात्राध्यापकांवर स्वतंत्रपणे वर्ग अध्यापनाची जबाबदारी असणार आहे. त्यामुळे या कालावधीत त्यांच्या स्वविकासाला संधी मिळणार आहे. अध्यापनामध्ये येणा-या त्रुटी, अडचणी दूर करण्यास व गुणवत्तावाढीस संधी मिळणार आहे. छात्राध्यापकांना प्रशासकीय कामाचा प्रत्यक्ष अनुभव मिळणार असून, शासकीय योजनेच्या अंमलबजावणीत त्यांचा प्रत्यक्ष सहभाग असणार आहे.

उपरोक्त परिस्थितीत अध्यापनाचा तसेच प्रशासकीय कामाचा प्रत्यक्ष अनुभव मिळून, विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तावाढीस निश्चितपणे मदत होणार असल्यामुळे आंतरवासीता आवश्यक व फायदेशीर आहे."असे मा. मंत्रीमहोदयांनी केलेल्या उक्त निवेदनावर अनुपूरक प्रश्नोत्तराद्वारे झालेल्या चर्चेच्या वेळी सर्वश्री एकनाथराव खडसे (पाटील), नाना पटोले, दिलीप बनसोड, देवेंद्र फडणवीस, ग,आ,देशमुख, प्रतापराव जाधव, सुभाष देसाई, संजय कुटे या सदस्यांनी चर्चेच्या वेळी पुढीलप्रमाणे मुद्दे उपस्थित केले :-

अध्यापक शिक्षण पदविका डी.एड. अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांसाठी ६ महिन्यांची आंतरवासिता लागू करण्यात आली आहे. तसेच ही आंतरवासीता १००० गुणांची असून विद्यार्थ्यांना कमीत कमी ५०० गुण मिळणे आवश्यक आहे. आंतरवासीता सुरु असताना या विद्यार्थ्यांना कोणतेही मानधन मिळणार नाही. शासनाने सुरु केलेल्या आंतरवासीतेला विद्यार्थ्यांचा विरोध आहे. आंतरवासिता सुरु करावयाची असेल तर या विद्यार्थ्यांना किमान अडीच हजार रुपये इतके मानधन शासनाने द्यावे. अशी विद्यार्थ्यांची मागणी आहे. तसेच ज्या विद्यार्थ्यांची सहा महिन्यांची आंतरवासीता झालेली आहे. त्या विद्यार्थ्यांना कायम स्वरूपी नोकरी देण्यात यावी. अध्यापक शिक्षण पदविका पूर्ण झाल्यानंतर तातडीने विद्यार्थ्यांना आंतरवासीता करू द्यावी. आंतरवासीता लवकर सुरु न झाल्यामुळे विद्यार्थ्यांना ब-याच कालावधीसाठी घरी बसावे लागते. त्यांना कोठेही काम मिळत नाही. आंतरवासीतेसाठी अर्ज दाखल करण्याची मुदत वाढवून देण्यात यावी.

या आंतरवासीतेचा ६ महिन्यांचा कालावधी शिक्षणसेवकाच्या कालावधीमध्ये धरण्यात यावा. आतापर्यंत उत्तीर्ण झालेले अध्यापक शिक्षण पदविका उत्तीर्ण झालेले हजारो तरुण नोकरीच्या प्रतिक्षेत आहेत. आता नव्याने उत्तीर्ण होणा-या विद्यार्थ्यांना ६ महिन्यांची आंतरवासीता पूर्ण केल्यानंतर अधिक गुण मिळणार आहेत. आंतरवासीता पूर्ण केलेली मुले स्पर्धेमध्ये पुढे जाऊ शकतात आणि ज्या विद्यार्थ्यांनी केवळ अध्यापक शिक्षण पदविका पूर्ण केलेले आहे, आंतरवासीता पूर्ण केलेली नाही असे विद्यार्थी स्पर्धेत मागे पडून निराश होतील. हा अभ्यासक्रम आता सुरु केलेला असल्यामुळे पूर्वी पास झालेल्या अध्यापक शिक्षण पदविका विद्यार्थ्यांचे नुकसान होता कामा नये.

सदस्यांनी उपस्थित केलेल्या उपरोक्त मुद्दांसंदर्भात सविस्तर उत्तर देताना मा. मंत्री महोदयांनी असे प्रतिपादन केले की, अध्यापक शिक्षण पदविकांच्या विद्यार्थ्यांकरिता सहा महिन्यांची आंतरवासीता सुरु केलेली आहे. या विद्यार्थ्यांना आज मानधन दिले जात नाही. अध्यापक शिक्षण पदविकांच्या विद्यार्थ्यांना १५००/- रुपये मानधन मिळावे या संदर्भात शासन विचार करित आहे. राष्ट्रीय अध्यापक शिक्षण परिषदेच्या सन २००४ च्या निकषाप्रमाणे शासनाने हा निर्णय घेतलेला आहे. ६ ते १२ महिने आंतरवासीता असावी असे नियम आहेत. आंतरवासीता पूर्ण केलेल्या सर्व विद्यार्थ्यांना निवड प्रक्रियेमध्ये सामावून घेतले जाणार आहे. आंतरवासीता पूर्ण करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना तूर्त १५००/- रुपये मानधन देण्याचा प्रस्ताव आहे. हुशार व मेरिट मध्ये आलेल्या विद्यार्थ्यांची निवड अध्यापक शिक्षण पदविका अभ्यासक्रमासाठी केली जाते. आंतरवासीता पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांना लगतच्या गावातील शाळांमध्ये सामावून घेण्याचे निर्देश देण्यात आलेले आहेत. तसेच मुलींना रस्त्यालगतच्या गावात आणि शहरी भागात सामावून घेण्यास सांगितलेले आहे. नियमानुसार आंतरवासीता सुरुच राहिल. यापुढे जे विद्यार्थी अध्यापक शिक्षण पदविकेला प्रवेश घेतील त्यासगळ्यांना आंतरवासीता लागू राहिल. अध्यापक शिक्षण पदविका पास झालेल्या विद्यार्थ्यांना ६ महिन्यांमध्ये सगळा अनुभव घेता यावा. यासाठी ६ महिन्यांची आंतरवासीता लागू केली आहे. त्यांना जर नोकरी करावयाची असेल तर त्यांनी मेरिट मध्ये आले पाहिजे. या वर्षीपासून विद्यार्थ्यांना आंतरवासीता लागू आहे, मागील विद्यार्थ्यांना आंतरवासीता लागू असणार नाही. आंतरवासीता सहा महिने शिक्षण सेवकाच्या कालावधीमध्ये धरता येणार नाही. त्यांना १५०० अथवा २००० रुपये पर्यंत मानधन देता येईल का ते तपासून पाहण्यात येईल. विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक दर्जा सुधारण्याच्या दृष्टीकोनातून हा निर्णय घेण्यात आला आहे. तसेच कालावधीत The N.C.T.E. has written that : " The duration of internship may be at least of six months and if necessary, it could be extended up to one Academic year." यामधून अनेक प्रश्न निर्माण होणार आहेत. जसजसे प्रश्न निर्माण होतील तसतसे ते दुरुस्त करता येतील. चांगले शिक्षक तयार व्हावेत व विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक दर्जा वाढवा म्हणून हा निर्णय घेतला आहे. ज्या त्रुटी निर्माण होतील त्या दुरुस्त करण्यात येतील. आंतरवासीतेसाठी वर्गाध्यापन, अभ्यासानुवर्ती उपक्रम,

कार्यालयीन कामे, शाळाबाहय शिक्षणात व शासकीय योजनांमध्ये सहभाग, ग्रामशिक्षण समितीच्या कार्यक्रमाचे निरीक्षण इत्यादी उपक्रमांसाठी १००० गुणांची प्रात्यक्षिक परीक्षा असून, आंतरवासीता समाधाकारकरित्या पूर्ण केल्याचे प्रमाणपत्र मिळण्यासाठी ५० टक्के गुणांची अट ठेवण्यात आली आहे. अध्यापन करताना संगणकाचा वापर करून पाठ तयार करणे, वर्गासाठी लेखन, वाचन प्रकल्प, त्यासाठी प्रत्येकी एक शैक्षणिक साहित्य तयार करणे, विज्ञान प्रयोग, शैक्षणिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून पाठ घेणे या सर्व उपक्रमासाठी कालावधी ६ महिन्यांचा आहे. यासाठी छात्राध्यापकांना वर्ग शिक्षिकांनी मार्गदर्शन करावयाचे आहे, मूल्यमापन वर्ग शिक्षिकांनी करावयाचे आहे, यासाठी २०० गुण आहेत. यासाठी जास्त पैसा लागणार नाही. शाळेमध्ये जे साहित्य आहे त्याचाच वापर करावयाचा आहे. दुसरा भाग वर्ग सजावटीचा आहे. यामध्ये सांस्कृतिक कार्यक्रम, आनंद मेळावे, शैक्षणिक सहल, क्रीडा स्पर्धा, बौद्धिक स्पर्धा, शालेय बाग, परिपाठ, शालेय वार्ता भिंतीपात्रे तयार करणे, कवायत व खेळ, हस्तलिखित नियम तयार करणे, ग्रंथालय, वाचनपिठी, यासाठी एक महिन्याचा कालावधी ठरविण्यात आलेला आहे. वर्ग शिक्षिकांनी हे करून घ्यावयाचे आहे. मूल्यमापनाची नोंद मुख्याध्यापकांनी करावयाची आहे, त्यासाठी १०० गुण आहेत, मुले चांगली तयार झाली पाहिजेत. मुलांच्या दर्जाबाबत गांभीर्य दाखविले पाहिजे, मुलांकडे वैयक्तिक लक्ष देण्याची गरज आहे. वर्ग शिक्षिकांनी त्यांचे मार्गदर्शन करावयाचे आहे. मूल्यमापनाची नोंद सुद्धा वर्ग शिक्षिकांनी घ्यावयाची आहे. यासाठी ५० टक्के गुण ठेवण्यात आले आहेत. कार्यालयीन कामामध्ये उपस्थिती पत्रके, निकाल पत्रके, पालकांना पत्रे, नोंद पत्रे, अभिलेख यांची नोंद मुख्याध्यापकांनी घ्यावयाची आहे. वर्ग शिक्षिकांनी समन्वय साधावयाचा आहे, अशी कामे करावी लागणार आहेत, यासाठी मोठ्या प्रमाणात पैशांची गरज लागणार नाही.

उक्त चर्चेच्या संदर्भात मा. अध्यक्ष, विधानसभा यांनी असे मत व्यक्त केले की, अध्यापक शिक्षण पदविका झाल्यानंतर ६ महिने आंतरवासितेचा कालावधी हा व्यवसाय अभ्यासक्रमाचा एक भाग आहे. ग्रामीण भागातील मुलांचा शैक्षणिक दर्जा उंचाविण्याकरिता अध्यापक शिक्षण पदविका विद्यार्थ्यांना आंतरवासीता आवश्यक आहे मुलांचा शैक्षणिक दर्जा उंचाविण्याकरिता शासन जर काही प्रयत्न करीत असेल तर आपण त्यासाठी सहकार्याची भूमिका घेतली पाहिजे. तथापि, सन्माननीय सदस्यांनी उपस्थित केलेले मुद्दे व सदस्यांच्या या प्रकरणी असलेल्या तीव्र भावना लक्षात घेऊन मा. अध्यक्षांनी पुढे असे निदेश दिले की, चालू अधिवेशनामध्ये विधानसभा सभागृहातील ज्येष्ठ सदस्यांची समिती नियुक्त करण्यात यावी व समितीमध्ये या संदर्भात सर्वंकष विचार करण्यात यावा.

उपरोक्त लक्षवेधी सूचनेच्या चर्चेच्या वेळी मा. अध्यक्ष, विधानसभा यांनी दिलेल्या निदेशाच्या अनुषंगाने मा. शालेय शिक्षण मंत्री प्रा. वसंत पुरके, यांनी मा. अध्यक्ष, विधानसभा यांनी दिलेल्या निदेशानुसार विधानसभेतील सदस्यांची एक समिती, गठीत करण्यात येईल असे आश्वासन दिले. दिनांक २५ एप्रिल, २००८ रोजी महाराष्ट्र विधान सभेत त्याबाबत प्रस्ताव मांडला व मा. अनंतराव थोपटे,

वि.स.स. यांची समिती प्रमुख म्हणून नियुक्ती करून त्यामध्ये खालील सदस्यांचा समितीचे सदस्य म्हणून समावेश करण्यात आला. :-

- (१) श्री. अनंतराव थोपटे, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) अॅड. चंद्रकांत छाजेड, वि.स.स.
- (३) श्री. संजय देवतळे, वि.स.स.
- (४) श्री. सुनिल केदार, वि.स.स.
- (५) श्रीमती रेखाताई खेडेकर, वि.स.स.
- (६) श्री. गिरीष महाजन, वि.स.स.
- (७) श्री. राजेंद्र पटणी, वि.स.स.
- (८) श्री. तुकाराम बिरकड, वि.स.स.
- (९) श्रीमती शोभा बच्छाव, वि.स.स.

उपरोक्त नेमण्यात आलेल्या समितीची कार्यक्षमता खालील प्रमाणे निश्चित करण्यात आली.

- (१) **इंटरनॅशनल करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना किती रकमेचे मानधन द्यावे.**
- (२) **एन.सी.टी.ई. च्या निकषानुसार इंटरनॅशनल कालावधी किती असावा.**
- (३) **डी.एड. झालेल्या उमेद्वारांना नोकरी मिळण्यासाठी सेवा व शर्ती, अटी कोणकोणत्या असाव्यात या संदर्भात सखोल विचार करून उपाययोजना सुचविणे.**

समितीने अध्यापन शिक्षण पदविका अभ्यासक्रमात नव्याने अंतर्भाव केलेल्या आंतरवासीता अभ्यासक्रमाबाबतची तसेच त्याच्या अंमलबजावणी संदर्भातील सविस्तर माहिती मागविली. समितीने सदर माहिती विचारात घेवून नवीन अभ्यासक्रमाबाबतची माहिती व त्या अभ्यासक्रमाची अंमलबजावणी करताना येणा-या संभाव्य अडचणी व त्या दूर करण्यासाठी कोणत्या उपाययोजना करणे आवश्यक आहे यावर सखोल विचार करून काही सूचना केल्या तसेच सदर अभ्यासक्रमात ज्या ज्या घटकांचा समावेश करण्यात आला आहे त्याचे याबाबतचे काय अभिप्राय आहेत ते जाणून घेण्यासाठी समितीने दिनांक २ जुलै व ९ जुलै, २००८ रोजी सचिव, शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग व संबंधित शैक्षणिक विभागाच्या अधिका-यांची साक्ष घेतली. साक्षीच्या अनुषंगाने नियुक्त केलेल्या तदर्थ समितीने या संदर्भातील आपला अहवाल विधानसभा सभागृहास दिनांक २६ जुलै, २००८ रोजी सादर केला आहे.

पंचायती राज समितीने बाराव्या, तेराव्या विधानसभेच्या कालावधीत व चौदाव्या विधानसभेच्या सन २०२२ च्या अर्थसंकल्पीय अधिवेशनापर्यंत विधीमंडळाच्या सभागृहास सादर केलेल्या अहवालांबाबतची माहिती

(१) १२ वी विधानसभा

अ.क्र.	जिल्हयांचे नाव	लेखा परीक्षा पुनर्विलोकन वर्ष	वार्षिक प्रशासन वर्ष	अहवाल क्रमांक	सादर केल्याचा दिनांक
१	सांगली व ठाणे	२००३-२००४		पहिला	१४ डिसेंबर, २०१०
२	सांगली व ठाणे		२००४-२००५	दुसरा	१४ डिसेंबर, २०१०
३	चंद्रपूर, वर्धा व सोलापूर	२००३-२००४	--	तिसरा	१४ डिसेंबर, २०१०
४	चंद्रपूर, वर्धा व सोलापूर	--	२००४-२००५	चौथा	२१ एप्रिल, २०११
५	अकोला, वाशिम व सिंधुदूर्ग	२००३-२००४		पाचवा	२१ एप्रिल, २०११
६	अकोला, वाशिम व बीड		२००४-२००५	सहावा	२१ एप्रिल, २०११
७	धुळे, लातूर व अमरावती	२००३-२००४		सातवा	२२ डिसेंबर, २०११
८	सिंधुदुर्ग, धुळे, लातूर व अमरावती		२००४-२००५	आठवा	२२ डिसेंबर, २०११

९	रत्नागिरी, सातारा, कोल्हापूर, नाशिक व नंदूरबार		२००४-२००५	नववा	२० एप्रिल, २०१२
१०	रत्नागिरी, सातारा, कोल्हापूर, नाशिक व नंदूरबार		२००५-२००६	दहावा	२० एप्रिल, २०१२
११	रायगड	२००४-२००५	--	अकरावा	२० डिसेंबर, २०१२
१२	रायगड		२००५-२००६	बारावा	२० डिसेंबर, २०१२
१३	भंडारा व अहमदनगर	२००४-२००५	--	तेरावा	१६ एप्रिल, २०१३
१४	जालना, भंडारा व अहमदनगर	--	२००५-२००६	चौदावा	१६ एप्रिल, २०१३
१५	गडचिरोली व ठाणे	२००४-२००५ व २००५-२००६		पंधरावा	१९ डिसेंबर, २०१३
१६	गडचिरोली व ठाणे		२००५-२००६ व २००६-२००७	सोळावा	१९ डिसेंबर, २०१३

(२) १३ वी विधान सभा

अ.क्र.	जिल्हयांचे नाव	लेखा परीक्षा पुनर्विलोकन वर्ष	वार्षिक प्रशासन वर्ष	अहवाल क्रमांक	सादर केल्याचा दिनांक
१)	गोंदिया व सिंधूदूर्ग	२००८-२००९ व २००९-२०१०	२०१०-२०११	पहिला व दुसरा	२९ जुलै, २०१५
२	हिंगोली	२००८-२००९ व २००९-२०१०	--	तिसरा	२९ डिसेंबर, २०१५
३	हिंगोली	--	२०१०-२०११	चौथा	२९ डिसेंबर, २०१५
४	पुणे	--	२०१२-२०१३	चौथा	२९ डिसेंबर, २०१५
५	पुणे	२००८-२००९ व २०११-२०१२	--	पाचवा	२९ डिसेंबर, २०१५
६	नांदेड व औरंगाबाद	२००८-२००९ व २०११-२०१२	२०१२-२०१३	सहावा व सातवा	१६ डिसेंबर, २०१६
७	अमरावती	२००८-२००९ व २०११-२०१२	२०११-२०१२	आठवा व नववा	२२ डिसेंबर, २०१७
८	नागपूर	२००८-०९ व २०११-१२	२०१२-२०१३	दहावा व अकरावा	२८ मार्च, २०१८
९	बुलढाणा	२००८-२००९ व २०११-१२	२०१२-२०१३	बारावा व तेरावा	२८ मार्च, २०१८
१०	नाशिक	२००८-२००९ व २०११-१२	२०१२-२०१३	चौदावा व पंधरावा	१७ जुलै, २०१८
११	उस्मानाबाद	२००८-२००९ व २०११-१२	२०१२-२०१३	सोळावा व सतरावा	१९ जुलै, २०१८

१२	धुळे	२००८-२००९ व २०११-१२	२०१२-२०१३	अठरावा व एकोणीसावा	२९ नोव्हेंबर, २०१८
१३	अकोला	२००८-२००९ व २०११-१२	२०१२-२०१३	विसावा व एकविसावा	२९ नोव्हेंबर, २०१८
१४	परभणी	२००८-२००९ व २०११-१२	२०१२-२०१३	बावीसावा व तेवीसावा	२९ जून, २०१९
१५	वाशिम	२०१२-२०१३	२०१३-२०१४	चोवीसावा व पंचवीसावा	२९ जून, २०१९
१६	सोलापूर	२०१२-२०१३	२०१३-२०१४	सव्वीसावा व सत्तावीसावा	२७ जून, २०१९
१७	सातारा	२०१२-२०१३	२०१३-२०१४	अठ्ठावीस व एकोणतीसावा	२७ जून, २०१९
१८	बीड	२०१२-२०१३	२०१३-२०१४	तिसावा व एकतिसावा	१ जुलै, २०१९
१९	जळगांव	२००८-२००९ व २०११-२०१२	२०१२-२०१३	बत्तीसावा व तेहतिसावा	१ जुलै, २०१९

(३) चौदावी विधानसभा

अ.क्र.	जिल्हयांचे नाव	लेखा परीक्षा पुनर्विलोकन वर्ष	वार्षिक प्रशासन वर्ष	अहवाल क्रमांक	सादर केल्याचा दिनांक
१	भंडारा	२०१२-२०१३	२०१३-२०१४	पहिला व दुसरा	१० मार्च, २०२१
२	कोल्हापूर	२०१३-२०१४	२०१४-२०१५	तिसरा व चौथा	१० मार्च, २०२१
३	जालना	२०१३-२०१४	२०१४-२०१५	पाचवा व सहावा	१० मार्च, २०२१

४	रत्नागिरी	२०१२-२०१३	२०१३-२०१४	सातवा	१० मार्च, २०२१
५	रायगड	२०१३-२०१४	२०१४-२०१५	आठवा	१० मार्च, २०२१
६	सांगली	२०११-२०१२	२०१३-२०१४	नववा व दहावा	२३ डिसेंबर, २०२१
७	लातूर	२०१३-२०१४	२०१४-२०१५	अकरावा व बारावा	२५ मार्च, २०२२
८	अहमदनगर	२०१३-२०१४	२०१४-२०१५	तेरावा व चौदावा	२५ मार्च, २०२२

पंचायती राज समितीने बारावी व तेरावी विधानसभेच्या कालावधीत विधीमंडळाच्या
सभागृहास सादर केलेल्या अनुपालन अहवालांची माहिती

अ. क्र	जिल्हा	लेखा परिक्षा पुनर्विलोकन अहवाल वर्ष	वार्षिक प्रशासन अहवाल वर्ष	अहवाल क्रमांक व विधानसभा	सभागृहास अनुपालन अहवाल सादर केल्याचा दिनांक
१	कोल्हापूर व नागपूर	दहाव्या विधानसभेतील सन १९९४-१९९५ च्या पहिल्या मूळ अहवालातील लेखा अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल	दहाव्या विधानसभेतील सन १९९५-१९९६ च्या दुसऱ्या मूळ अहवालातील वार्षिक प्रशासन अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल	पहिला (दहावी विधानसभा)	११ डिसेंबर, २००३
				दुसरा (दहावी विधानसभा)	११ डिसेंबर, २००३
२	नाशिक वर्धा व लातूर	दहाव्या विधानसभेतील सन १९९६-१९९७ च्या पाचव्या मूळ अहवालातील लेखा अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल	दहाव्या विधानसभेतील सन १९९७-१९९८ च्या सहाव्या मूळ अहवालातील वार्षिक प्रशासन अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल	तिसरा (अकरावी विधान सभा)	२३ डिसेंबर, २००८
				चौथा अहवाल (अकरावी विधान सभा)	२३ डिसेंबर, २००८

३	चंद्रपूर व जळगाव	दहाव्या विधानसभेतील सन १९९६-१९९७ च्या सातव्या मूळ अहवालातील लेखा अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल		पाचवा (बारावी विधान सभा)	१३ जून, २०१४
४	गोंदिया व सिंधुदुर्ग	तेराव्या विधानसभेतील सन २००८-२००९ च्या पहिल्या मूळ अहवालातील लेखा अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल	तेराव्या विधानसभेतील सन २०१०-२०११ च्या दुसऱ्या मूळ अहवालातील वार्षिक प्रशासन अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल	पहिला (तेरावी विधान सभा)	२२ डिसेंबर, २०१७
				दुसरा (तेरावी विधान सभा)	२२ डिसेंबर, २०१७
५	हिंगोली व पुणे	तेराव्या विधानसभेतील सन २००८-२००९ च्या तिसऱ्या व पाचव्या मूळ अहवालातील लेखा अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल	तेराव्या विधानसभेतील सन २०१०-२०११ च्या चौथ्या मूळ अहवालातील वार्षिक प्रशासन अहवालाच्या शिफारशींवर शासनाने केलेल्या कार्यवाही वरील अनुपालन अहवाल	तिसरा (तेरावी विधान सभा)	२० जुलै, २०१८
				चौथा (तेरावी विधान सभा)	२० जुलै, २०१८